

СЕРБІЯ І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

– Перспективи 2010 року –

MIHAILO CRNOBRNJA (Михайло Црнобрня)

Перспективи Сербії для вступу у Європейський Союз в найближчому майбутньому не є досить яскравими. Сербія втратила багато часу на підписання договору Стабілізації та Об'єднання, а також підтвердила заяву на членство в ЄС, однак ця заявка досі не була підтверджена, і досить важко передбачити коли переговори з цього приводу буде розпочато. Існують внутрішні і зовнішні фактори впливу на очікування щодо того наскільки довгим буде шлях Сербії до ЄС. Внутрішні фактори: кооперація з МКТЮ, проблема Сербської ідентичності, питання Косово, і негативний вплив довгого процесу інтеграції, реформи що мають бути впроваджені. Зовнішні фактори: економічна і фінансова криза у ЄС, "поглиблення" викликане Лісабонським договором, і зростаючі проблеми у певних країнах ЄС.

Ключові слова: Європейська інтеграція, договір Стабілізації та Об'єднання, перехідні реформи, кооперація з МКТЮ, проблема Косово, економічна і фінансова криза, втома від розширення.

*

У 2010 році відбулися дві значні події для країни, що визначили напрямок руху Сербії до Європейського Союзу: 1. відміна візового в'їзду для країн Шенгенської зони;¹ 2. початок процесу ратифікації договору зі Стабілізації та Об'єднання в країнах ЄС. В більшості інших сфер, важливих для прискорення інтеграції Сербії у ЄС, все залишилося незмінним або ж рівень прогресу був дуже низьким.

З іншої сторони, за останні роки, ЄС сам по собі пройшов через серію подій, трансформуючи сам союз і забезпечуючи іншу "сутність" для Сербії, яка розглядає вступ до ЄС як бажану стратегічну ціль.

Ці дві одночасні події і є причиною цього річного менш оптимістичного погляду щодо майбутньої інтеграції Сербії в ЄС порівняно до двох попередніх років, оскільки сьогоднішній уряд Сербії тільки прийшов до влади.

Сербія належить до групи країн Західних Балканів яким було обіцяно європейську перспективу на саміті у Тесалоніках, який відбувався у 2003 році. З моменту проходження саміту у Тесалоніках минуло уже сім років, але перспектива не стала ближчою, і не тільки для Сербії. Іншими словами, прогрес у країнах західних Балканів (окрім Хорватії), не був досить стрімким.

Саміт між ЄС та Західними Балканами, що відбувався 2 червня 2010 року у Сараєво не поклав початку розвитку будь-яким новим розробкам, та не представив механізму, який би прискорив шлях інтеграції країн Західних Балканів до ЄС. На саміті було підтверджено те ж саме формулювання "Європейська перспектива", яка має місце у даному регіоні. Окрім Хорватії, яка розвивається і проходить заключні етапи в переговорах на шляху до повного членства, інші країни Західних Балканів залишаються на такій же дистанції від ЄС, як і Сербія на сьогоднішній день, отже наглядного зростання з моменту саміту у Тесалоніках не видно.

Уже минуло сім років з часу представлення "Європейської Перспективи" для Західних Балканів. Для розуміння довготи цього періоду у данному контексті, давайте поглянемо на нинішніх членів ЄС з країн Центральної та Східної Європи. Для них час переговорів та повне підтвердження членства зайняло такий же період або на рік більше. У країнах Західних Балканів, окрім Сербії, переговори навіть не було розпочато на протязі цього періоду.

Здається, що майбутнє принесе "трішки більше того ж самого", повільний прогрес для досягнення далекої цілі – членства у ЄС.

¹ Взагалі то це виникло в грудні 2009 року, але було приведено в дію тільки з січня 2010 року.

На мою думку є декілька груп причин що пророкують повільний шлях до інтеграції. Їх було згруповано на внутрішні, створені у Сербії, та зовнішні - породжені Європейським Союзом.

Внутрішні причини

1. Співпраця з Міжнародним кримінальним трибуналом на території колишньої Югославії (МТКЮ). Найбільшою перешкодою до цього часу була і залишається, повна співпраця з МТКЮ, яку буде віддано під мандат, якщо Сербія і надалі буде рухатися у напрямку Європейського Союзу. Сербія "привела" велику кількість високо посадовців до суду, в тому числі і колишніх президентів. Проте Голландія, і в меншій мірі Бельгія, не були готові інтерпретувати "повну співпрацю" в будь-якій іншій формі, вони все ще очікують, що Сербія представить генерала Ратко Младича до суду в Гаазі. Повна співпраця з Міжнародним трибуналом залишається важливим елементом подальшої інтеграції Сербії в Європейський Союз.

Слід зазначити, що "представлення" генерала Ратко Младича до МТКЮ не є досить популярною ідеєю в Сербії. Навіть навпаки, більша частина сербів виступає проти представлення генерала до суду. Таким чином, привабливість ЄС в Сербії знижується фактом, що вони наполягають на ідеях які є непопулярними в Сербії. За останні роки спостерігається невелике зрушення у бік того, що генерала Младича все ж потрібно представити перед судом, але більшість, як і раніше, проти цього.

2. Проблема ідентичності. Друге пояснення повільних темпів інтеграції в ЄС заключається в тому, що Сербія все ще намагається визначити свій кордон. У 2001 році було розпочато переговори між Європейським Союзом та Федеративною Республікою Югославії. Вони були продовжені між Європейським Союзом та державним союзом Сербії і Чорногорії, для створення якої ЄС довелося багато чого зробити, через високого представника Хав'єра Солана. У ході даного процесу трансформації держави, ЄС зупинив переговори, наполягаючи на тому, що Сербія і Чорногорія мають створити митний союз, і деякі інші спільні інститути, які не існували до цього, але були необхідні, для вступу цих країн до митного союзу ЄС. Цього не сталося і більш ніж рік було втрачено в спробах створити тверде підґрунтя для союзнаї держави. Союзну державу було анульовано через три роки після її створення, після того як референдум про незалежність Чорногорії отримав необхідні 55% голосів. Зараз Сербія самостійно веде переговори з Європейським союзом, але аспект ідентичності досі має місце через Косово. На даний момент це питання є настільки важливим, що воно буде розглянуто окремо.

Поки Сербія втрачала час в процесі інтеграції, десять колишніх комуністичних країн стали членами Європейського союзу, включаючи Болгарію і Румунію. Сербія має досить суперечні погляди щодо вступу цих двох сусідніх країн до ЄС і це доводить те, що членство в ЄС будується більше на гео стратегічних і політичних міркуваннях, а не на "Копенгагенських критеріях" прийому до ЄС.

3. Питання Косово. Це продовження проблеми, що обговорювалася в пункті 2. Чи є Косово, частиною Сербії, чи ні? Де-факто воно не є. Немає ні одної ознаки Сербського суверенітету яку можна було би знайти на території, яка знаходиться під контролем косовських албанців. Косово не інтегрована в жодну з інституційних систем, які створюють державу. Там не має сербського суду, армії, поліції, митниці, чи поштового відділення, але є деякі установи, що визначають державу. Косово має окремий парламент і уряд.

Міжнародні співтовариства (ООН і ЄС) відіграють важливу роль у підтриманні миру в Косово після кривавих протистоянь між сербами і албанцями в 1998-1999 роках, які призвели до втручання НАТО в березні 1999 року. Але наївно вважати, як деякі люди в Сербії роблять, що роль міжнародного співтовариства, в тому, щоб підвести ситуацію під статус-кво, особливо зараз, коли США і низка провідних країн Європейського союзу визнали самопроголошену незалежність косовських албанців.

Сербія веде тяжку боротьбу щоб утримати фіговий листок суверенітету де-юре. Якийсь час, стратегією було перемістити це делікатне питання з політичної у правову арену. Так Сербія поставила на розгляд питання щодо самопроголошеної незалежності до Міжнародного суду в Гаазі з проханням розтлумачити відповідність цих дій закону, чи протистояння йому. Рішенням суду було, що декларація не є порушенням міжнародного права! Тоді Сербія повертається на круги своя, щоб перейти на політичну арену Організації Об'єднаних Націй, намагаючись зупинити подальше визнання Косово з боку держав-членів ООН.

Це вказує на необхідність лобювати країни, які ще не вступили в ЄС і на сьогоднішній день є найбільшим блоком, що мають право голосу в ООН. Сербія, хоча і в складі Югославії, була одним із засновників руху в 1961 році.² Ще довгий час після смерті Тіто, рух неприєднання не був навіть на екрані радара сербських політиків. Тепер з'явилося раптове відродження інтересу до цього питання, в основному пошук політичної підтримки в питанні стосовно Косово.

Так як же буде Сербія продовжувати слідувати по курсу у бік Європейського Союзу, з Косово або без? Поки що, ці два питання розглядалися окремо сербськими політиками, Комісією посадових осіб і деякими членами ЄС, які аргументували, що ці питання не пов'язані між собою. Я вважаю - в це важко повірити. Тим більше, що після участі в конференції, що нещодавно відбулася у Німеччині, де всі представники німецької сторони (співробітники Міністерства закордонних справ та члени мозкових центрів) дали зрозуміти, що Сербія має займати різнобічні позиції щодо Косово, якщо вона хоче стати членом Європейського Союзу.

У Сербії часто відзначають, що Європейський Союз не має єдиної політики щодо Косово, враховуючи, що п'ять держав-членів ЄС взагалі не визнають його незалежність. Це іноді інтерпретується локально, де Сербія розглядається як "сильна рука", оскільки має чітку політику як щодо Косово, так і щодо Європейського Союзу. Це помилковий висновок. Перспективи інтеграції Сербії в ЄС залежать не від загальної політики щодо Косово, а від погляду кожної країни-члена ЄС на виконання Сербією критеріїв необхідних для приєднання. Ситуація з Голландією і співпраця з МТКЮ є яскравим прикладом. На шляху Сербії до ЄС будь-яка з країн, яка визнала Косово, як незалежну країну, може підняти це питання, як передумову для членства Сербії. Я сумніваюся, що будь-яка з країн, порадила б Сербії фактично визнати Косово, але є багато інших способів щоб зробити політичні м'язи більш гнучкими, і запропонувати Сербії співпрацю з владою Косово.

Існує загальна політика ЄС по відношенню до всіх регіонів колишньої Югославії, які просять миру, стабільності та співробітництва як пре реквізит для процвітання та інтеграції .

Президент Сербії і міністр закордонних справ публічно заявили, що якщо Сербія повинна зробити вибір між Європейським Союзом і Косово, вона обере Косово. В опитуваннях, значна частина населення (проте ця частка все-таки почала зменшуватись) заявляє, що вони б зробили такий же вибір. Я сумніваюся, що цей вибір, не дивлячись на те коли і як він відбудеться, зробить Косово більш Сербським. Але це є наочним свідченням відносно низької привабливості Європейського союзу з точки зору політиків і населення Сербії, якщо навіть номінальне поняття "утримати" Косово є більш привабливим. Дуже дивним є те, що вищі посадовці відповідають на це риторичне запитання самостійно, коли їх навіть про це не запитували.

4. Необхідні реформи. Реформи, які розпочалися під час правління першого уряду після "падіння" Слободана Мілошевіча - були досить успішними. Сербія отримувала гарні оцінки за більшість реформ від наглядачів за переходом (Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк). Темпи реформ сповільнилися у другій половині минулого десятиліття. Сербії все ще необхідні реформи у певних секторах і вирішення деяких важливих проблем до вступу у ЄС. В економічній сфері одне з перших місць займає реструктуризація і продаж деяких державних підприємств, а також питання фінансової стабільності. Крім того, Сербія має покращити свою конкурентоспроможність в списку Всесвітнього економічного форуму, де на даний момент займає 93 позицію серед 134 країн. Що є важливим та вказує на негативні тенденції розвитку в Сербії, це те, що Сербія перемістилася з 86 позиції, яку займала в минулому році - на 93 у цьому році. Правова реформа йде повним ходом, однак це питання до сих пір є спірним. Критики відзначають, що дана реформа рухає Сербію швидше від Європейського союзу, ніж до нього. Високий рівень корупції є великою проблемою, викорінення якої потребує багато зусиль, що має бути вирішено також ще до вступу в Європейський союз.

5. Фактор часу. З плином часу, прогрес не стає помітнішим. Це також має відношення до негативних очікувань щодо позитивного приросту сербського населення. Пройшло вже 10 років від початку перших переговорів з Європейським союзом. Протягом цього часу Сербія зробила тільки скромний перший крок, який робить Договір щодо стабілізації діючим, але не ратифікованим, і анулює візи для країн Шенгенської зони.

² Перша конференція "Руху Неприєднання" відбулася у Белграді у вересні 1961 року.

У той же час, сербські політики, які виступають проти вступу до ЄС, зробили декілька оптимістичних обіцянок, щодо подій, які мають відбутися в майбутньому. Прем'єр-міністр Сербії в 2003 році був впевнений, що Сербія стане членом ЄС ще до 2007 року!³ Пізніше, інші чиновники передбачали, що Угоду по стабілізації буде приведено в дію найближчим часом. Насправді ж, минуло кілька років, перш ніж Радою Міністрів було підписано даний договір та розпочато процес ратифікації. В даний момент, обіцянки зосереджені на прийнятті заявки на членство. В кінці 2009 року, було обіцяно, що заявка буде прийнята влітку 2010 року. На момент написання цієї статті³ термін, запропонований сербськими політиками - це "друга половина 2010 року, під час головування Бельгії". Кілька більш обережних припущень це початок 2011 року, і так далі.

Замість підвищення моралі населення і мобілізації адміністрації для більш енергійних дій, такі невинуватені прогнози, які в кінці кінців виявляються неправильними, додають ще більшої непривабливості Європейському союзу і сповільнюють процес інтеграції. Оскільки виправдання тих, хто робить такі прогнози завжди базується на діяльності Європейського Союзу, люди відчувають, що ЄС "веде їх вниз". Ще більш критичні аналітики взагалі припускають розробку анти-сербського плану і т. д. Те, що зазвичай забувають у цьому випадку це те, що прогнози робить не ЄС та / або представники країн-членів, їх розробляють наші власні політики.⁴

Зовнішні фактори

1. Економічна і фінансова криза. Криза ще не закінчилася. Греція, звичайно є відомим фактом, але чи є інші країни які також можуть дійти до стану банкрутства? Є попередження, якщо грецький тип кризи охопить Іспанію, то скоріше за все евро зона розпадеться. Іспанія не є єдиною країною яка знаходиться на межі фінансової та економічної кризи. Взагалі, вважається, що найбільша ймовірність колапсу можлива в Португалії, Італії, Ірландії, Греції та Іспанії.⁵

Євро зазнало великих втрат порівняно з долларом протягом останніх декількох місяців. Головне питання не в тому чи трапиться це знову, а в тому чи можемо ми пророкувати довгострокове майбутнє для евро без більш закритої фінансової координації, навіть співпраці. Тепер ясно, що фінансова безвідповідальність деяких країн поставили під загрозу всю групу. Таким чином, фінансова відповідальність буде необхідною, для уникнення таких ситуацій у майбутньому. Але деякі ключові країни ЄС не дуже охоче бажають надавати суверенітет або його частини, у фінансних питаннях, так як вони зробили в монетарній політиці в процесі створення евро.

ЄС втратить привабливість, як для інсайдерів так і для аутсайдерів якщо: а) фінансова безвідповідальність залишиться безкарною, б) інші очікують ускочити з їх ресурсами щоб побороти фінансову безвідповідальність і, в) якщо дійдуть згоди, про те, як запобігти таким ситуаціям у майбутньому.

Ці питання будуть залишатися важливими у порядку денному Європейського союзу в найближчому майбутньому, відносячи питання про інтеграцію балканських країн на другорядний план. Балканські країни, в т.ч. Сербія, не мають такої привілегії - бути одним з головних пріоритетів у політичному плані Європейського союзу, як це було у випадку з 10 країнами Центральної та Східної Європи, які були останньою хвилею розширення ЄС.

2. "Поглиблення" після Лісабонського договору. Треба відзначити, що головною метою Лісабонського договору було зробити ЄС більш привабливим. Зрештою, цей Договір є другим кращим (і компрометуючим) рішенням для бажаного задуму Європейського союзу, що не вдався на референдумах у Франції та Голландії, та підштовпував Конституцію ЄС. Основна мета договору - зробити ЄС більш сильним і функціональним, а отже більш надійним і привабливим. Непривабливоість, в першу чергу для країн Західних Балкан, з'явиться при зміщенні політичного акценту з "розширення" ЄС до "поглиблення" ЄС. Задум встановлений Лісабонським договором повинен бути реалізований, що потребуватиме ресурсів (в першу чергу політичного часу), таким чином, уповільнення впровадження цих ресурсів у процесі розширення.

³ Літо 2010 року.

⁴ На сьогоднішній день є "обіцянки", що ЄС прийме Балканські країни до свого складу у 2014 році, таким чином святкуючи соту річницю початку першої Світової війни, яку було розпочато через вбивство герцога Австрійського Фердинанда в Балканах.

⁵ Таким чином виникає акронім "PIIGS", одним із значень якого у перекладі з англійської мови є "свині".

3. Втома від розширення. Існує багато розмов, і багато заперечень, що виникла втома від розширення. Факт, що ЄС збільшився майже у два рази в 2004 (порівняно з 2007) і що це останнє розширення Європейського Союзу на дванадцять країн має бути належним чином "засвоєне". Більшість опитувань показують, що в багатьох важливих країнах не так багато симпатії існує до нової хвилі розширення. Це не означає, що не буде нового розширення. Але ясно, що плавання "корабля розширення" проти вітру є більш важким, порівняно з плаванням за сприятливим вітром. Особливо, якщо нові або потенційні країни-кандидати, походять з неспокійного регіону, як Балкани.

З цієї точки зору, я б ще додав, що "розчаруванням у розширенні", в першу чергу є вступ Румунії та Болгарії до ЄС. Недбала поведінка при досягненні необхідних критеріїв для вступу цих двох країн, мали вплив на решту країн ЄС. Для інсайдерів, є відчуття розчарування щодо критеріїв та порядку прийому країн-членів. Це звичайно призводить до більш суворої процедури для майбутніх кандидатів. Хорватія вже знаходиться під більш пильним наглядом комісії на заключному етапі переговорів. Це неминуче призведе до ще більш суворого контролю над іншими країнами, що очікують своєї черги.

У Сербії, наприклад, обидва з даних аспектів інтеграції таких як втома і "розчарування", використовуються політичними силами, що виступають проти вступу до ЄС, стверджуючи, що прагнення вступу до ЄС є марним тому що "ніхто в ЄС не хоче бачити нас (Сербію)", і що прерогативу буде віддано пошуку стратегічного партнерства в інших регіонах, перш за все з Росією. В Сербії поширена думка, що Росія є "істинним" другом і що вигоди від такої дружби вже не за горами. Ця думка існує, незважаючи навіть на останню приватизацію сербської національної нафтової компанії російським Газпромом, проведення якої було мало схожим на "подружнє".

Таким чином, зовнішні умови, або, якщо використати економічний термін, перспективи "досягнення членства" є менш сприятливими на наступне десятиліття порівняно з тим, які вони були протягом останніх двох десятиліть. З іншого боку, "попит" на членство також є менш вираженим, так як і привабливість Європейського союзу для Сербії в даний час. Магніт не є таким сильним, як він мав би бути, але Європейський союз, до сих пір залишається домінуючим і розсудливим вибором для майбутнього Сербії.

*

З англійської мови переклала Зінчик Юлія

Проф. Михайло Црнобрня
Факультет економіки, фінансів та адміністрування
Белградський університет Сінгідунум

*

Prof. Mihailo Crnobrnja, PhD
Faculty for Economics, Finance and Administration
Singidunum University
Belgrade

Translated from English by Zinchyk Iuliia

*

institute@southeast-europe.org
www.southeast-europe.org

© DKE 2010.